

ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΣΜΟΣ, ΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΕΠΟ43 ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΕΣ ΤΟΝ 20^ο ΑΙΩΝΑ

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΡΓΑΣΙΑ - ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2014

ΘΟΔΩΡΗΣ ΣΟΛΛΑΤΟΣ

2140 ΛΕΞΕΙΣ

Εκφώνηση εργασίας:

Τι αντιρρήσεις θα μπορούσαν να προβάλλουν ο ελευθερισμός και ο συντηρητισμός στο κράτος πρόνοιας; Εσείς συμφωνείτε με κάποιες από αυτές τις αντιρρήσεις ή όχι; Γιατί συμφωνείτε ή διαφωνείτε;

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	4
1. Συντηρητισμός και ελευθερισμός.....	4
2. Αποτελεσματικότητα.....	5
3. Άτομο και ελευθερία.....	6
4. Κοινωνία και ελευθερία.....	7
Συμπεράσματα.....	8
Βιβλιογραφία.....	12

Εισαγωγή

Το κράτος πρόνοιας, με την έννοια των κοινωνικών αναδιανεμητικών πολιτικών και του ιδιαίτερου θεσμικού πλαισίου που τις πραγματοποιεί δέχτηκε κατά τη δεκαετία του 1970 κριτικές τόσο από δεξιά όσο και από αριστερά, καθώς η ισορροπία μεταξύ καπιταλισμού και δημοκρατίας που χαρακτήρισε την περίοδο μετά τα τέλη της δεκαετίας του 1940 μετατρέπεται σε δυσλειτουργία και κρίση¹.

Η εκ δεξιών αμφισβήτηση του κράτους πρόνοιας τη δεκαετία του 1970 προήλθε κυρίως από ένα σύνολο ιδεών που αναπτύχθηκε στους κόλπους του συντηρητισμού και αποτελεί συνδυασμό δύο σχετικά αντίθετων ιδεολογικών παραδόσεων. Η παράδοση της ελεύθερης αγοράς, του ελάχιστου κράτους και της κριτικής της οικονομικής και κοινωνικής παρέμβασης, σε συνδυασμό με την παραδοσιακή συντηρητική κοινωνική θεωρία που προτάσσει την ευταξία, την εξουσία και την πειθαρχία ως βασικές της αρχές, μπορούν να περιγραφούν από τον (αρκετά ευρύ) όρο «νέα δεξιά²».

Θα εξετάσουμε την κριτική προς το κράτος πρόνοιας από την πλευρά δύο ιδεολογικών συνιστωσών της νέας δεξιάς: του συντηρητισμού και του ελευθερισμού. Διαμετρικά αντίθετες στα σημεία εκκίνησής τους, οι δύο αυτές θεωρίες συναντώνται στην κριτική προς το κράτος πρόνοιας, αλλά και σε άλλα επιμέρους ζητήματα όπως η αναγκαιότητα της ελεύθερης αγοράς. Η ελεύθερη αγορά είναι για τους ελευθεριστές εγγενώς δίκαιη και η αναδιανεμητική φορολόγηση εγγενώς λάθος, καθώς η δεύτερη εμποδίζει τους ανθρώπους να διαθέτουν ελεύθερα τα αγαθά και τις υπηρεσίες τους, κάτι που αποτελεί παραβίαση θεμελιωδών ηθικών δικαιωμάτων³. Πολλοί συντηρητικοί από την άλλη, βλέπουν την ελεύθερη αγορά ως όργανο κοινωνικής πειθαρχησης⁴. Με παρόμοιο τρόπο συντηρητικοί και ελευθεριστές συγκλίνουν στην κριτική τους προς το κράτος πρόνοιας παρά τις σημαντικές διαφορές τους σε θεμελιώδη θέματα όπως η αντίληψη περί ελευθερίας και η ανθρώπινη φύση.

1. Συντηρητισμός και ελευθερισμός.

Η κριτική των ελευθεριστών και των συντηρητικών προς το κράτος πρόνοιας πηγάζει από τις ιδεολογικές τους πεποιθήσεις. Κυρίαρχη θέση στις θεωρίες των ελευθεριστών κατέχει

1 Βούλγαρης, Γ., *Φιλελευθερισμός, συντηρητισμός, κοινωνικό κράτος 1973-1990 : Ανάλυση και κριτική των χαρακτηριστικών ρευμάτων*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 2003, σ. 16-17.

2 Heywood A., *Πολιτικές Ιδεολογίες*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 180-181

3 Kymlicka W., *Η Πολιτική Φιλοσοφία της Εποχής μας Μια Εισαγωγή*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2005, σ.198-199.

4 Heywood, *ό.π.*, σ. 179 και Βούλγαρης, *ό.π.*, σ. 152.

η ατομική ελευθερία και η αντίθεση στην κρατική παρέμβαση, η οποία αποτελεί απειλή για την ελευθερία⁵. Οι συντηρητικοί αντίθετα πιστεύουν στην ιεραρχία και δίνουν έμφαση στην εξουσία⁶. Η ιδιοκτησία είναι σημαντική και για τις δύο ιδεολογίες, καθώς οι μεν συντηρητικοί θεωρούν τους κατόχους περιουσίας «στυλοβάτες» της κοινωνίας και την περιουσία επέκταση της προσωπικότητας του ατόμου⁷, οι δε ελευθεριστές θεωρούν την ιδιοκτησία θεμελιώδες ηθικό δικαίωμα⁸, ο περιορισμός του οποίου περιορίζει εσφαλμένα και τον αυτοκαθορισμό του ατόμου⁹. Σημαντική είναι επίσης και η αντίληψη για την ανθρώπινη φύση: οι συντηρητικοί θεωρούν τα ανθρώπινα όντα ηθικά ατελή¹⁰. Ο Nozick από την πλευρά των ελευθεριστών χρησιμοποιεί την αρχή της «ιδιοκτησίας του εαυτού μας» (self-ownership) ως ερμηνεία της καντιανής αρχής ότι πρέπει να αντιμετωπίζουμε τους ανθρώπους ως «αυτοσκοπούς¹¹».

Μια άλλη πλευρά της κριτικής έχει να κάνει με την αποτελεσματικότητα και τη λειτουργικότητα του κράτους πρόνοιας. Θα εξετάσουμε πρώτα τις αντιρρήσεις των δύο πλευρών από την πλευρά της αποτελεσματικότητας και στη συνέχεια με βάση τις απόψεις τους για το άτομο και την κοινωνία.

2. Αποτελεσματικότητα.

Το κράτος πρόνοιας χρηματοδοτείται μέσω των υψηλών φόρων, τους οποίους επωμίζονται κυρίως οι μεσαίες και ανώτερες εισοδηματικές τάξεις. Οι συντηρητικοί ισχυρίζονται ότι αυτό οδηγεί σε στρέβλωση της ορθολογικής διανομής του εισοδήματος και ανάσχεση της ανάπτυξης¹². Καθώς η ανάπτυξη είναι βασικός μηχανισμός μείωσης της φτώχειας, το κράτος πρόνοιας τελικά βλάπτει μακροπρόθεσμα τους φτωχούς μειώνοντας την ανάπτυξη¹³. Το αντεπιχείρημα εδώ είναι ότι η κοινωνική και πολιτική σταθερότητα που ενισχύεται από το κράτος πρόνοιας αποτελεί παράγοντα ενίσχυσης της ανάπτυξης¹⁴.

Το κράτος πρόνοιας κατηγορήθηκε επίσης για αναποτελεσματικότητα ως προς τους ίδιους τους αναδιανεμητικούς του στόχους. Παρόλο το υψηλό κόστος, η μείωση των ανισο-

5 Heywood, *ό.π.*, σ. 179.

6 Στο ίδιο, σ. 162.

7 Στο ίδιο, σ. 164-165.

8 Kymlicka, *ό.π.*, σ. 199.

9 Στο ίδιο, σ. 226.

10 Heywood, *ό.π.*, σ. 153.

11 Kymlicka, *ό.π.*, σ. 205.

12 Βούλγαρης, *ό.π.*, σ. 27-28.

13 Cowen T., Does the Welfare State Help the Poor?, 2000, (<http://www.gmu.edu/centers/publicchoice/faculty/%20pages/Tyler/welfare.pdf> 30/12/2013), σ. 13-14.

14 Στο ίδιο, σ. 21.

τήτων ήταν περιορισμένη, δημιουργήθηκαν νέες ανισότητες και μεγάλο μέρος των πόρων αναλώθηκε στη λειτουργία της γραφειοκρατίας, η οποία με τη σειρά της διογκώθηκε σε έναν φαύλο κύκλο¹⁵. Επιχείρημα τόσο των συντηρητικών όσο και των ελευθεριστών, είχε όπως επισημαίνει ο Βούλγαρης *περισσότερο προπαγανδιστικό χαρακτήρα, σαθρά θεμελιωμένο σε εμπειρικά δεδομένα*. Στην περίπτωση των ελευθεριστών φαίνεται πως προκύπτει και από την αρνητική τους στάση προς την κρατική παρέμβαση. Ο Ashford χρησιμοποιεί το ίδιο επιχείρημα, συμπληρώνοντας ότι με το ίδιο κόστος θα μπορούσαν να υπάρξουν πολύ καλύτερα αποτελέσματα αν τους σχετικούς πόρους διαχειρίζονταν οι κατάλληλοι άνθρωποι και καταλήγει λέγοντας ότι το πρόβλημα στο κράτος πρόνοιας δεν είναι η πρόνοια αλλά το κράτος¹⁶.

3. Άτομο και ελευθερία.

Οι επιπτώσεις του κράτους πρόνοιας στους δικαιούχους του είναι ένας ακόμα τομέας κριτικής. Κύριο επιχείρημα είναι ο ισχυρισμός ότι το κράτος πρόνοιας δημιουργεί μια κουλτούρα εξάρτησης, αδρανοποιώντας τη βούληση και αφαιρώντας από τους φτωχούς τα κίνητρα για να ξεφύγουν από την κατάστασή τους¹⁷.

Συντηρητικοί όπως ο Charles Murray υποστήριξαν ακόμα ότι η ανακούφιση των γυναικών από την εξάρτησή τους από τους εργαζόμενους άντρες οδηγεί στη διάλυση της οικογένειας¹⁸. Η αντίληψη ότι το κράτος πρόνοιας τιμωρεί (μέσω των φόρων) τους σκληρά εργαζόμενους και ανταμείβει την οκνηρία και την ανευθυνότητα¹⁹, δημιουργώντας έτσι πολίτες με μειωμένη την αίσθηση του καθήκοντος και της ευθύνης²⁰, είναι ένα ακόμα σημείο της συντηρητικής κριτικής. Μια επιχειρηματολογία που αποτυπώνει μερικές από τις βασικές πεποιθήσεις του συντηρητισμού όπως η παράδοση, η ανθρώπινη ατέλεια και η ιδιοκτησία²¹.

Οι ελευθεριστές συμερίζονται τα παραπάνω επιχειρήματα από τη δικιά τους ιδεολογική σκοπιά. Το κράτος πρόνοιας υπονομεύει την αξιοπρέπεια του ατόμου υποβιβάζοντας την έννοια του αυτοκαθοριζόμενου ατόμου²². Η σημαντικότερη όμως αντίρρηση του ελευθε-

15 Βούλγαρης, *ό.π.*, σ. 28.

16 Ashford N., *Dismantling the welfare state: why and how* στο *Political Notes No. 86*, London 1993, (<http://www.libertarian.co.uk/lapubs/polin/polin086.pdf> 31/12/2013), σ. 1.

17 Βούλγαρης, *ό.π.*, σ. 29.

18 Heywood, *ό.π.*, σ. 189.

19 Kymlicka, *ό.π.*, σ. 191.

20 Heywood, *ό.π.*, σ. 182.

21 Στο ίδιο, σ. 149.

22 Cowen, *ό.π.*, σ. 6.

ρισμού δεν αφορά τον αυτοκαθορισμό των φτωχών, αλλά τον αυτοκαθορισμό των ευκατάστατων. Η ανακήρυξη της ατομικής ιδιοκτησίας ως κορυφαίας ατομικής ελευθερίας από τους ελευθεριστές οδηγεί στο ακραίο σημείο του χαρακτηρισμού της φορολογίας ως κλοπής και ανήθικου θεσμού²³. Ηθική συμπεριφορά είναι για τους ελευθεριστές μόνο εκείνη που βασίζεται στην ελευθερία επιλογής - ο εξαναγκαστικός χαρακτήρας της φορολόγησης είναι αρκετός για να χαρακτηριστεί ανήθικη²⁴. Ο αναδιανεμητικός ρόλος του κράτους πρόνοιας απορρίπτεται από τους ελευθεριστές ως *ανελεύθερη παραβίαση των ατομικών δικαιωμάτων από μια θεσμοποιημένη ανθρώπινη βούληση*²⁵.

4. Κοινωνία και ελευθερία.

Συνέχεια της παραπάνω επιχειρηματολογίας είναι και τα επιχειρήματα των ελευθεριστών και των συντηρητικών για τις αρνητικές επιπτώσεις του κράτους πρόνοιας στην κοινωνία. Με αφετηρία τη θέση περί ατομικής ελευθερίας, οι ελευθεριστές συμπεραίνουν ότι η κοινωνία δεν υφίσταται. Η Margaret Thatcher είχε δηλώσει ότι *δεν υπάρχει το πράγμα που ονομάζουμε κοινωνία*²⁶. Ο Nozick γράφει για την αναδιανομή του πλούτου πώς [...] *δεν υπάρχει καμία κοινωνική οντότητα για το καλό της οποίας αξίζει παρόμοια θυσία. [...] Το να χρησιμοποιούμε κάποιο από αυτά [τα διαφορετικά άτομα] προς όφελος των άλλων σημαίνει απλώς ότι τα χρησιμοποιούμε και ωφελούμε άλλους*²⁷. Όπως επισημαίνει ο Σταμάτης, ο Nozick αντιλαμβάνεται την κοινωνία ως άθροισμα ατόμων, μεταξύ των οποίων ο μόνος σύνδεσμος είναι η αγορά και οι συναλλαγές της²⁸. Το κράτος πρόνοιας λοιπόν με την κρατική παρέμβαση που συνεπάγεται είναι επιβλαβές για αυτήν την «κοινωνία της αγοράς».

Η συντηρητική κριτική έχει έντονα ηθικό χαρακτήρα. Οι παραδοσιακοί θεσμοί κοινωνικού ελέγχου και ενσωμάτωσης υπονομεύθηκαν από την ανάληψη από το κράτος της ευθύνης της κοινωνικής πρόνοιας. Οικογένεια, εκκλησία και τοπικές κοινότητες, θεσμοί που βασίζονται σε συντηρητικές αξίες όπως η παράδοση, η ιεραρχία και η οργανική κοινωνία (η αντίληψη δηλαδή της κοινωνίας ως ζωντανού οργανισμού²⁹) αμφισβητούνται από την εκκο-

23 Σταμάτης, Κ., *Αστική κοινωνία, δικαιοσύνη και κοινωνική κριτική*, εκδ. Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα 1995, σ. 169-170.

24 Ashford, *ό.π.*, σ. 1.

25 Βούλγαρης, *ό.π.*, σ. 117.

26 Heywood, *ό.π.*, σ. 189.

27 Σταμάτης, *ό.π.*, σ. 173.

28 Στο ίδιο, σ. 180.

29 Heywood, *ό.π.*, σ. 158.

σμίκευση και τον δημοκρατικό εξισωτισμό που συνδέονται με το κράτος πρόνοιας³⁰. Η διάλυση της οικογένειας που αναφέραμε παραπάνω, οδηγεί κατά τους συντηρητικούς στη δημιουργία μιας κατώτερης τάξης, αυτής των ανύπαντρων μητέρων³¹. Για τους συντηρητικούς, αυτή η υποβάθμιση των ηθικών αξιών ως αποτέλεσμα του κοινωνικού κράτους οδηγεί τις κοινότητες σε χειρότερη κατάσταση από πριν, μετατρέποντας για παράδειγμα ολόκληρες γειτονιές σε γκέτο³². Η δε άμβλυση των κοινωνικών ανισοτήτων, ακόμα και αν όντως επιτυγχάνεται από το κράτος πρόνοιας, δεν έχει ουσιαστικό αποτέλεσμα και στην άμβλυση κοινωνικών προβλημάτων όπως η εγκληματικότητα, καθώς για τους συντηρητικούς πηγή της ανήθικης ή εγκληματικής συμπεριφοράς είναι το ίδιο το άτομο, ηθικά ατελές και έρμαιο των βασικών ανθρωπίνων ενστίκτων και ορξέξων³³.

Συμπεράσματα

Υπάρχουν δύο οπτικές γωνίες με βάση τις οποίες μπορεί κάποιος να συμφωνήσει ή να διαφωνήσει με την ιδέα του κράτους πρόνοιας. Η μία είναι καθαρά τεχνική, εκ του αποτελέσματος. Το κράτος πρόνοιας έχει ως στόχο τη μείωση των ανισοτήτων, της φτώχειας ή ακόμα την άμβλυση κοινωνικών προβλημάτων όπως η εγκληματικότητα. Πολλές αντιρροήσεις των ελευθεριστών και των συντηρητικών έχουν ως αντικείμενο ακριβώς την αποτυχία του κράτους πρόνοιας να επιτύχει τα επιθυμητά αποτελέσματα και από την άλλη την εμφάνιση ανεπιθύμητων παρενεργειών. Η δεύτερη είναι καθαρά ιδεολογική. Οι συντηρητικοί επιθυμούν μια κοινωνία που να λειτουργεί με έναν συγκεκριμένο τρόπο, να έχει μια συγκεκριμένη μορφή που υπαγορεύεται από τις συντηρητικές πεποιθήσεις. Οι ελευθεριστές τοποθετούν στην κορυφή των αξιών τους την ατομική ελευθερία και σημαντικότερη ελευθερία θεωρούν την ατομική ιδιοκτησία.

Όπως είναι φυσικό, η δεύτερη οπτική γωνία, αυτή της ιδεολογίας, καθορίζει και την πρώτη. Όταν οι αντίπαλοι του κράτους πρόνοιας ισχυρίζονται ότι το κόστος του κράτους πρόνοιας είναι δυσανάλογο με τα κέρδη από αυτό³⁴, το πρώτο ερώτημα που μας έρχεται στο μυαλό είναι πώς ορίζεται το κόστος και πώς ορίζεται το κέρδος. Η κοινωνική ισότητα είναι για τους συντηρητικούς ανεπιθύμητη και ανέφικτη³⁵, συνεπώς όταν ένας συντηρητικός κατη-

30 Βούλγαρης, *ό.π.*, σ. 34-35.

31 Heywood, *ό.π.*, σ. 189.

32 Cowen, *ό.π.*, σ. 8.

33 Heywood, *ό.π.*, σ. 153.

34 Cowen, *ό.π.*, σ. 1.

35 Heywood, *ό.π.*, σ. 161.

γορεί το κράτος πρόνοιας ότι απέτυχε να μειώσει τις κοινωνικές ανισότητες, αυτό ακούγεται μάλλον υποκριτικό. Το αποτέλεσμα των περικοπών στα προγράμματα πρόνοιας σε Βρετανία και Ηνωμένες Πολιτείες άλλωστε, ήταν μια δραματική αύξηση των ανισοτήτων³⁶, κάτι που δείχνει ότι το κράτος πρόνοιας είναι τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό αποτελεσματικό ως προς την άμβλυνση των ανισοτήτων.

Οι αρνητικές επιπτώσεις σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο ορίζονται επίσης στα επιχειρήματα των συντηρητικών και των ελευθεριστών μέσα από μια ιδεολογική διαδικασία. Ας εξετάσουμε για παράδειγμα τη βασική αντίρρηση ότι το κράτος πρόνοιας ανταμείβει την οκνηρία και την ανευθυνότητα. Η οκνηρία ορίζεται εδώ ως η αποτυχία του ατόμου να κερδίσει χρήματα. Ο Nozick, όπως επισημαίνει ο Σταμάτης, υποβιβάζει τον εαυτό στο επίπεδο του αντικειμένου δεκτικού συναλλαγής, εν τέλει στο επίπεδο του εμπορεύσιμου πράγματος³⁷. Οι συντηρητικοί θεωρούν την ιδιοκτησία ως επέκταση της προσωπικότητας³⁸ - οι φτωχοί είναι συνεπώς απομειωμένες προσωπικότητες. Όμως όπως πολύ εύστοχα υποστηρίζει ο Cowen, υπάρχει μια ποικιλία πραγμάτων χωρίς χρηματική αξία τα οποία συνεισφέρουν σε μεγάλο βαθμό στην ευημερία του ανθρώπου και της ανθρώπινης κοινωνίας³⁹. Συνεπώς, η ισχύς του συγκεκριμένου επιχειρήματος εξαρτάται άμεσα από την ιδεολογική πλευρά από την οποία κρίνεται. Αυτό ισχύει τελικά για όλα τα επιχειρήματα αυτού του τύπου εναντίον του κράτους πρόνοιας. Οδηγούμαστε έτσι στο συμπέρασμα ότι δεν είναι τόσο τα επιμέρους επιχειρήματα που έχουν σημασία στην πολεμική γύρω από το κράτος πρόνοιας, όσο οι ιδεολογικές τους βάσεις. Οι αντιρρήσεις σχετικά με τις αρνητικές επιπτώσεις του κράτους πρόνοιας σε ένα κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον ελεύθερης αγοράς προϋποθέτει την ιδεολογική αναγόρευση της ελεύθερης αγοράς σε ύψιστη αξία - είτε άμεσα, όπως από τους ελευθεριστές, είτε έμμεσα από τους συντηρητικούς ως όργανο κοινωνικής πειθάρχησης⁴⁰.

Οι αντιρρήσεις σχετικά με την αποτελεσματικότητα και τις παρενέργειες όπως η διόγκωση της γραφειοκρατίας μπορούν να γίνουν εν μέρει δεκτές. Όμως η ιδεολογική φόρτιση της συντηρητικής και ελευθεριστικής κριτικής αποκλείει την πιθανότητα να διορθωθούν

36 Kymlicka, *ό.π.*, σ. 190.

37 Σταμάτης, *ό.π.*, σ. 194.

38 Heywood, *ό.π.*, σ. 165.

39 Cowen, *ό.π.*, σ. 5.

40 Βούλγαρης, *ό.π.*, σ. 153.

οι όποιες ατέλειες της εκάστοτε υλοποίησης του κράτους πρόνοιας - οι αντιρρήσεις υπονοούν ή ευθέως προτείνουν την πλήρη κατάργησή του⁴¹.

Οι συντηρητικοί επιθυμούν μια ιεραρχικά παγιωμένη κοινωνία βασισμένη σε συγκεκριμένες ηθικές αξίες - παράδοση, εξουσία, ιδιοκτησία - και σε συγκεκριμένες απόψεις για την ανθρώπινη φύση. Εάν κάποιος δεν συμμερίζεται τις συντηρητικές αρχές, δεν μπορεί να συμφωνήσει με τα επιχειρήματα των συντηρητικών. Τα όποια αντεπιχειρήματα στρέφονται αναγκαστικά ενάντια στη συντηρητική ιδεολογία.

Οι αντιρρήσεις των ελευθεριστών ανάγονται στη βασική αρχή της ατομικής ελευθερίας. Ο Nozick χρησιμοποιεί το επιχείρημα της ιδιοκτησίας του εαυτού μας για να δείξει ότι οποιαδήποτε θεμιτή αξίωση των άλλων στους καρπούς των ικανοτήτων και της εργασίας ενός ανθρώπου αποτελεί περιορισμό του αυτοκαθορισμού του⁴². Ο Flew ταυτίζει το κράτος πρόνοιας με την επιβολή περιορισμών στην ελευθερία⁴³. Ο Kymlicka αποδυναμώνει την παραπάνω κριτική επισημαίνοντας πολύ εύστοχα ότι τα επιχειρήματα αυτά εξαρτώνται άμεσα από τον ορισμό της ελευθερίας⁴⁴. Οι ελευθεριστές προσπαθούν να δείξουν ότι ο καπιταλισμός ταυτίζεται με την απεριόριστη ελευθερία, χρησιμοποιώντας ασυμβίβαστους μεταξύ τους ορισμούς ορισμούς της ελευθερίας κατά βούληση⁴⁵ και αντιμετωπίζοντας την ελευθερία ως μια απόλυτη, ποσοτικοποιημένη αξία, μια ιδέα που ο Kymlicka χαρακτηρίζει ως μη λειτουργική στην πολιτική επιχειρηματολογία⁴⁶.

Ο Σταμάτης επισημαίνει την εξ' αρχής εισαγωγή της θεοποίησης της ατομικής ιδιοκτησίας ως ιδεολογική προαπόφαση στη θεωρία του Nozick⁴⁷. Αν θέλουμε να ακριβολογήσουμε, η θεωρία του Nozick για τον Σταμάτη δεν είναι λάθος αλλά αποτελεί μια *κοινωνικώς καθορισμένη [από τον καπιταλισμό] μορφή συνείδησης που παράγεται από την περιαγωγή της ανθρώπινης κοινωνικότητας στη διάσταση του κτητικού όντως και του κατόχου χρήματος*⁴⁸.

Το πιο ισχυρό επιχείρημα όμως κατά του ελευθερισμού και της εικόνας της ανθρώπινης φύσης που προβάλλει είναι ότι η πραγματική κατάσταση ζωής ενός ανθρώπου εξαρτάται όχι μόνο από τα υπάρχοντά του αλλά και από τις ζωές και τις πράξεις των άλλων αν-

41 Ashford, *ό.π.*, σ. 1.

42 Kymlicka, *ό.π.*, σ. 226.

43 Στο ίδιο, σ. 256.

44 Στο ίδιο, σ. 256.

45 Στο ίδιο, σ. 260.

46 Στο ίδιο, σ. 262.

47 Σταμάτης, *ό.π.*, σ. 178 υποσ. 27.

48 Στο ίδιο, σ. 178 υποσ. 29.

θρώπων⁴⁹. Η επιχειρούμενη αποσύνδεση του ατόμου από την κοινωνία, η αξίωση για απόλυτη ελευθερία επιλογής στη διαχείριση των πόρων του καθενός ανεξάρτητα από τις επιπτώσεις στην ευημερία των άλλων ατόμων⁵⁰, η άρνηση εντέλει της υπόστασης της κοινωνίας από τους ελευθεριστές, παραβλέπει ότι οι άνθρωποι ζουν και δρουν μέσα σε δομές και περιβάλλοντα πολύ πιο σύνθετα από την απλή αλληλεπίδραση μεταξύ ατόμων⁵¹.

Συμπερασματικά, η αποδοχή των επιχειρημάτων των ελευθεριστών και των συντηρητικών εναντίων του κράτους πρόνοιας εξαρτάται από την αποδοχή της αντίστοιχης ιδεολογίας, καθώς όλα τα επιχειρήματα βασίζονται σε μια συγκεκριμένη ανά περίπτωση εικόνα της ανθρώπινης φύσης και της επιθυμητής μορφής της κοινωνίας. Όπως μάλιστα επισημαίνει ο Kymlicka, τα «τεχνικά» επιχειρήματα χρησιμοποιούνται εργαλειακά με σκοπό να καλύψουν τα λιγότερο πειστικά και πολύ πιο σκληρά καθαρά ιδεολογικά επιχειρήματα⁵².

49 Στο ίδιο, σ. 191.

50 Kymlicka, *ό.π.*, σ. 201.

51 Σταμάτης, *ό.π.*, σ. 220.

52 Kymlicka, *ό.π.*, σ. 441-442.

Βιβλιογραφία

- Βούλγαρης, Γ., *Φιλελευθερισμός, συντηρητισμός, κοινωνικό κράτος 1973-1990 : Ανάλυση και κριτική των χαρακτηριστικών ρευμάτων*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 2003.
- Σταμάτης, Κ., *Αστική κοινωνία, δικαιοσύνη και κοινωνική κριτική*, εκδ. Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα 1995.
- Ashford N., *Dismantling the welfare state: why and how* στο *Political Notes No. 86*, London 1993, (<http://www.libertarian.co.uk/lapubs/polin/polin086.pdf> 31/12/2013).
- Cowen T., *Does the Welfare State Help the Poor?*, 2000, (<http://www.gmu.edu/centers/publicchoice/faculty%20pages/Tyler/welfare.pdf> 30/12/2013).
- Heywood A., *Πολιτικές Ιδεολογίες*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2007.
- Kymlicka W., *Η Πολιτική Φιλοσοφία της Εποχής μας Μια Εισαγωγή*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2005.

- **You are free:**

- to copy, distribute, display, and perform the work
 - **Under the following conditions:**

- **Attribution.** You must give the original author credit.

- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.

- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.

- For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.
- Any of these conditions can be waived if you get permission from the copyright holder.

- **Your fair use and other rights are in no way affected by the above.**